

INDUSTRIPRODUKTIONEN I FOLKHUSHÅLLNINGENS TJÄNST*

AV DOCENT INGVAR SVENNILSON

Att vår folkförsörjning till en betydande del vilar på landets industriella produktion är en välkänd sak. Det är också väl känt, att den utveckling av den industriella produktionen, som ägde rum före kriget, bildade den viktigaste hävstången för den fortskridande höjningen av svenska folkets levnadsstandard. I denna mening har industriproduktionen alltid stått i folkhushållningens tjänst. Under det nuvarande kriget har emellertid behovet att hushålla med våra industriella tillgångar i hög grad skärpts.

Det torde knappast råda något tvivel om, att försörjningen med råvaror, sedan avspärningen skärpts, kommit att utgöra det mest svårösta hushållningsproblemet på det industriella området. Att råvaruproblemet

trätt så starkt i förgrunden, är naturligt i ett land, där förädlingsindustrierna äro så mångsidigt utvecklade och utrustade både med en modern produktionsapparat och med en talrik, högt kvalificerad arbetarstam, men där försörjningen med industriella råvaror i så hög grad byggt på tillförsel västerifrån. I sistnämnda avseende har vårt land varit inordnat i det ekonomiska stormur, som världshandeln omspände före kriget. Vi ha exporterat förädlade industrivaror till olika transoceaniska länder och vi ha därifrån hämtat råvaror, som kunnat erhållas billigare, än om

Hr Näslund önskar utredning om revision av hela tryckfrihetsförordningen, särskilt om undantagsförhållandena vid krig. — Hr Rickard Lindström begär också en skyndsamt utredning angående lagen om tryckta skrifter vid krig och krigs fara och hr Brandt önskar avslag på regeringens förslag om fortsatt giltighet av lagen om transportförbud för vissa tryckalster.

Folkpartiet motionerar om utredning rörande åtgärder för förstärkt beredskap när det gäller vårt folks *livsmedelsförsörjning*, och hr Ström föreslår en statligt organiserad *hjälpverksamhet för Finland och Norge* med förslagsvis 5 miljoner kronor åt vardera landet. Varma kläder och tråhus åt Norge, eventuell import — genom överenskommelse med de krigförande länderna — från Nord- och Sydamerika av textilvaror och livsmedel, underhåll av barnhem i Finland och Norge, inbjudan till ett större antal barn från de värst lidande områdena att komma till Sverige är några av hr Ströms preciserade förslag.

Samtliga kvinnliga ledamöter föreslå i en av fru Västberg framburen motion att den *förebyggande mödra- och barnavården* skall utbyggas, anslaget höjas från 115.000 till 490.000 kronor och att upplysningsverksamhet på området måtte bedrivas med dubbelt så stora anslag som hittills. Fröken Hesselgren motionerar om att *krigsfamiljebidrag* skall kunna lämnas även åt en moder och änka, som förestår en ogift värnpliktigs hem, och till

den värnpliktiges syskon, om dessa helt eller till väsentlig del försörjs av honom.

Ökad utbildning för den kvinnliga ungdomen i *hemvård och därmed närbesläktade samhällsliga uppgifter* föreslås i en partimotion från högern. Hr Tamm och fröken Andersson har även återkommit med sin motion av 1939 om statsunderstödd *samhällstjänst för kvinnlig ungdom*. Motionärerna framhåller att den eventuellt kunde ske i samband med värtjänst.

* * *

Som avslutning på den preliminära och alls inte fullständiga granskningen av riksdagsfrågorna, som lämnats här ovan, må det tillåtas oss att påminna om att aderton kvinnliga ledamöter numera sitter i andra kammaren, och för första gången i den svenska riksdagens historia har i år en kvinna inträtt som suppleant i Statsutskottet. Det är fru Hildur Alvé (s). Även konstitutions- och bankoutskottet har med var sin suppleant, fru Blenda Björk (s) och fru Hildur Humla (s), fått sitt första kvinnliga inslag. Helt utan kvinnor är nu endast bevillnings- och jordbruksutskottet. I andra lagutskottet är som förut fröken Hesselgren (fp) v. ordf. och utom de förutvarande kvinnliga ledamöterna fru Nordgren (s) och fröken Andersson (h) samt suppleanten fru Elsa Johansson (s) har utskottet fått fröken Göta Rosén (s) som suppleant. Första lagutskottet har bland sina suppleanter två kvinnor, fru Gustafson (s) och fröken Öberg (s).

* Ur ett radioföredrag.

C. H.

de skulle ha framställts inom vårt land eller på annat håll inom Europa.

Emellertid har vårt beroende av råvarutillförsel västerifrån växlat i hög grad för olika varuslag. Bomull, jute, kautschuk och smörj-oljor produceras som bekant ej alls inom landet. Stenkol, ull, lin, grövre hudar och vissa metaller ha framställts i mycket begränsad utsträckning. Produktionen av andra viktiga råvaror, såsom koppar och flera kemikalier, har varit aktningvärd men har icke kunnat täcka mer än en del av de inhemska behoven. Vår produktion av järn är visserligen tillräcklig för att täcka de inhemska behoven, men den vilar i hög grad på import av sådana råvaror som bränsle och skrot. Endast ett begränsat antal råvaror, såsom vissa kemikalier och trävaror, ha framställts i tillräcklig utsträckning för att täcka alla inhemska behov. Förhållandet mellan inhemska tillgångar och behov växlar sålunda starkt för olika råvaror. Vår försörjningsfront på olika områden är i detta avseende mycket ojämn.

Vid den planmässiga hushållning på det industriella området, som man nu söker genomföra, har man haft att välja på olika metoder, som skulle kunna betecknas som negativa och positiva. Den negativa och enkla metoden består däri, att man skär ner förbrukningen på de områden, där råvarufrenten är svag, i en sådan grad, att alla viktiga råvaror räcka under hela den hushållningsperiod, som man fastslagit. Metoden har sin givna begränsning däri, att förbrukningen av vissa råvaror icke kan skäras ner huru långt som helst, utan att stora svårigheter göra sig gällande. Denna metod har måst anlitas i viss utsträckning. I och för sig måste den leda till försämrade försörjning, ökad arbetslöshet och minskade inkomster inom näringslivet. I största möjliga mån har man emellertid sökt undvika att slå in på denna väg och i stället sökt utjämna råvarufrenten genom vad jag nys kallade positiva metoder. De åtgärder man därvid tillgripit ha varit av två olika slag.

Under den gångna avspärrningsperioden ha de måhända viktigaste åtgärderna bestått däri, att man sökt ersätta råvaror, som bildat en svag sektor i råvarufrenten, med andra, på vilka tillgången varit mera riklig. Man har på detta sätt utjämnat råvarufrenten genom att stärka de svagare delarna av denna front på de starkare delarnas bekostnad. Genom att ersätta en knapp råvara på alla de områden, där så är möjligt, har man kunnat lämna en rikligare tilldelning av denna vara på de områden, där en ersättning ej kunnat äga rum. Några exempel kunna belysa det-

ta: Bomullssäcker kunna i betydande utsträckning ersättas med papperssäcker, och därmed blir en rikligare tilldelning av bomullsvaror för beklädnadsändamål möjlig. Vissa typer av kläder kunna med fördel i betydande utsträckning tillverkas av cellulul och lump, material, på vilka tillgången är relativt riklig; därigenom blir det möjligt att hålla en högre produktion av vissa trikåvaror, exempelvis strumpor, som helst böra tillverkas med en högre inblandning av ren ull. Fetthaltiga tvättmedel kunna för vissa användningar relativt lätt ersättas med nya oorganiska tvättmedel och i samma mån kan då försörjningen med fetthaltiga tvättmedel hållas rikligare för ändamål, där en ersättning ter sig svårare. Metallerna kunna på vissa områden ersätta varandra. Koppar, aluminium och andra metaller kunna ibland med fördel ersättas med järn. De anspråk på järntillgångarna, som därmed ställas, bli relativt begränsade i förhållande till den samlade järnförbrukningen. Betydande kvantiteter av andra metaller kunna emellertid på detta sätt frigöras för en rikligare användning på områden, där en ersättning med järn icke är möjlig eller i varje fall med större svårighet låter sig genomföras. Järn kan samtidigt för byggnadsändamål ersättas med cement och trä. På detta sätt kan en allmän *förskjutning av råvaruunderlaget för produktionen* genomföras, genom vilken de olikheter ifråga om knappheten på råvaror, som råka föreligga mellan olika varuslag, i viss mån kunna utjämnas.

Det är emellertid givet, att man stöter på växande hinder och svårigheter, ju längre man söker driva en förskjutning av råvaruunderlaget för produktionen. Dessa hinder taga sig uttryck i vad man sammanfattande skulle kunna beteckna som en sänkt produktivitet för näringslivet. Man har ju anledning räkna med att vid fri varutillförsel för varje produktionsändamål i stort sett utväljas de lämpligaste råvarorna; en tvångsvis genomförd förskjutning av råvaruunderlaget bör då också medföra en sänkt produktivitet.

Ett viktigt led i råvaruhushållningen bilda även åtgärderna för att stimulera till ökad råvaruproduktion inom landet. En ökning av produktionen av råvaror är icke blott en god försörjningspolitik utan är även i nuvarande läge den bästa formen av sysselsättningspolitik. Den största betydelsen ur sysselsättningsynpunkt av en ökad råvaruproduktion ligger däri, att våra råvarufördlande industrier, textil-, livsmedels- och metallvaruindustri m. fl. kunna hållas i gång. Ett schematiskt exempel, hämtat från textilindustrin, torde bäst klargöra den stora betydelse, som

en ökad råvaruproduktion har i nuvarande läge.

För att hushålla den bomullstillgångarna på längre sikt har det blivit nödvändigt att skära ner bomullsspinneriernas förbrukning av råbomull. Bomullen kan emellertid för vissa användningar med stor fördel ersättas med cellulul, som kan tillverkas inom landet. Anläggningskostnaderna för en cellululfabrik med en produktion av 8.000 ton per år kan måhända anslås till 10 miljoner kronor. Genom ett sådant tillskott av spånadsämnen kan ytterligare 1/5 av bomullsindustriens produktionsförmåga utnyttjas. Värdet av de färdiga varor, som på detta sätt komma fram, kan i runt tal anslås till 50 miljoner kronor per år. Sedd ur nationalekonomisk synpunkt, blir den nya cellululfabriken tydligen i hög grad räntabel. Emot de ökade intäkterna av textiltillförsäljningen, 50 miljoner kronor årligen, som tillfalla dem, som äro verksamma i textiltillhandeln och i textilindustrin, svarar en engångsutgift av endast 10 miljoner kronor.

Vinsterna för folkhushållet av en ökad råvaruproduktion kunna emellertid bli ändå större än i det anförda exemplet, när flera råvaror användas i kombination. Många råvaror, som bilda en helt underordnad kostnad för tillverkningen, kunna likväl vara helt nödvändiga för produktionens genomförande. Sådana varor kunna sägas utgöra *nyckelvaror* för produktionen. Det kan bli särskilt ödesdigert, om råvarufrenten sviktar på sådana punkter. Näringslivet kan då bli lamslaget över betydande områden, även om råvaruförsörjningen i övrigt är god. Det kan i ett bristläge löna sig, att taga upp en tillverkning av sådana nyckelvaror även under de mest ogynnsamma tekniska förutsättningar.

Förberedelser för igångsättande av ny råvaruproduktion började träffas ganska snart efter krigsutbrottet. Efter händelserna den 9 april förra året ha dessa förberedelser fullföljts med ökad energi. De ha nu framskridit så långt, att resultat på olika områden synas ligga inom nära räckhåll. Produktionen av konstsilke och cellulul, som 1939 endast uppgick till 2.000 ton, kommer att stiga till 7 å 8.000 ton årligen. Samtidigt försiggår en fort-löpande utvidgning av linodlingen.

Förbrukningen av rågummi har måst nedskäras med omkring 30 % men verkningarna härav på försörjning och sysselsättning ha till större delen kunnat motverkas genom en ökad insamling och regenerering av avfallsgummi. På metallområdet förberedas omfattande utvidgningar. Produktionen av koppar håller för närvarande på att utbyggas med 3 å 4.000 ton årligen. Produktionen av aluminium har hittills varit baserad på importerad

aluminiumoxid. Man förbereder nu en ny produktion av denna råvara inom landet.

På det kemiska området pågår ett mycket omfattande nydaningsarbete, som på grund av produktionens starka differentiering på en rad olika tillverkningar är svårt att överblicka. Här må erinras om några viktigare, nu aktuella utvidgningar av den kemiska industrins produktion. Behovet av kolsyavla och alkali för den ökade cellulultillverkningen kommer att kunna täckas genom ökad inhemsk tillverkning. Utvinningen av sprit i samband med cellulosaproduktionen kommer att ökas genom ett flertal nya anläggningar. En första träförsockringsfabrik är under byggnad. Ett flertal nya träkolningsanläggningar, vid vilka en rad olika biprodukter kunna tillvaratagas, äro under utbyggnad eller planeras. Bland biprodukterna kunna nämnas ättiksyra, trätjära samt tjär- och terpentinolja.

I samband med sprängämnestillverkningen har upptagits eller planeras tillverkning av en rad nya produkter, bl. a. vissa läkemedel. Vid gasverken komma olika biprodukter att tillvaratagas. I övrigt kan nämnas, att tillverkningen nu utökas av sådana viktiga råvaror som svavelsyra, salpetersyra och kalkkväve samt av garvämnen, utvunna ur inhemska råvaror. Anläggningar för vidare planerade eller igångsatta för framställning av glykol, klorcalcium, toluol, zinkklorid, sackarin och ett flertal andra kemiska råvaror.

Igångsättningen av ny råvaruproduktion måste i särskilt hög grad bygga på det fria näringslivets medverkan. I samförstånd med Statens industrikommission ha också en rad företag inom olika industrigrenar utfört förberedande experiment och ekonomiska utredningar samt satt igång ny råvaruproduktion. Vid de omfattande utredningar och segslitna ekonomiska förhandlingar, som ofta måste föregå en utvidgning av produktionen, har kommissionen även kunnat anlita industrins egna organisationer.

Den intensifiering av den industriella hushållningen, som genomförts under trycket av kriget och avspärrningen, har givit många erfarenheter och resultat, som säkert komma att bli av värde under en kommande fredsperiod. Utvecklingen av den nya råvaruproduktionen har visserligen helt bestämts av våra omedelbara behov under den nuvarande avspärrningen. Att vid produktionens inriktning ta hänsyn till den ekonomiska utvecklingen efter kriget, varom man nu intet kan veta, har givetvis icke varit möjligt. Men oberoende av hur utvecklingen efter kriget gestaltat sig, torde den nya produktion, som nu kommer till stånd, i stor utsträckning vi-

VÅR FÖRSÖRJNING MED ULL

AV AGRONOM, DHS, K. F. SVÄRDSTRÖM

Vår förbrukning av ull eller ullhaltigt material motsvarade före kriget årligen c:a 20.400 ton tvättad ull, varav 1/4 kunde erhållas inom landet men c:a 3/4 måste importeras i form av ull, garn, färdiga yllevävna-der eller annat. Förbrukningen var dock i flera avseenden lyxbetonad, och under en avspärningsperiod kan den begränsas antagligen nästan till hälften utan att detta medför allt för stora olägenheter. Behovet av ull kan t. o. m. begränsas ända starkare, ty man kan numera göra tämligen goda yllevor även utav ullavfall, lump och fabriksframställd s. k. cellulul. Lump ha vi ganska gott om i Sverige, och den däri ingående ullen kan tillvaratagas och användas både en och flera gånger till. Därvid liksom vid användningen av ullavfall eller cellulul måste man emellertid sätta till en viss mängd av ull, om resultatet skall bli tillfredsställande.

Man kan realistiskt uttrycka saken så, att vi kunna använda våra nuvarande kläder praktiskt taget hur länge som helst, blott vi då och då fabricera om dem och blanda upp materialet med lite ny ull. Ju mera ny ull, som tillsättes, desto bättre bli naturligtvis de nya kläderna och ju mera användbar blir också den därav i sinom tid erhållna lumpen. Den kvantitet ny ull, som behövs för att nödortföret ersätta förlitningen av våra yllekläder och som vi alltså under en tämligen absolut avspärning borde kunna producera inom landet motsvarar per år räknat icke fullt 2.000 ton tvättad vara. Detta är visserligen blott en 1/4-del av den kvantitet, som används inom den svenska textilindustrin under åren närmast före kriget men ändock c:a 3 1/2 gånger så mycket som vid samma tid producerades av de svenska fåren. År 1937 uppgick antalet tackor nämligen ej till mera än 202.000 st., medan vi för att nödortföret

sa sig äga ekonomisk livskraft. Måhända skola också erfarenheterna under det nu pågående kriget föranleda oss att under en kommande fredsperiod hålla en högre beredskap på råvarufrenten, än vad vi tidigare velat kosta på oss, även om detta skulle innebära, att en råvaruproduktion måste hållas igång, som endast under krigsförhållanden är räntabel. Erfarenheterna under det pågående kriget ha emellertid även visat, vilka vinster, som kunnat uppnås för folkhushållet, genom en intensifierad hushållning på det industriella området.

klara vår självförsörjning borde ha haft minst något över 700.000 st.

I äldre tider utgjorde fåraveln en viktig del av vår kreaturskötsel, och produktionen av ull överskred landets behov, så att betydande kvantiteter t. o. m. kunde exporteras. Från 1870-talet, då antalet tackor uppgick till något över 1 milj. st., har näringsgrenen emellertid, med undantag för under det förra världskriget, varit stadd i en fortlöpande och allt snabbare tillbakagång. Per år räknat har minskningen varit från omkring år 1875 och fram till sekelskiftet knappt 1 %, därifrån och fram till förra världskriget nära 2 1/2 % och nu senast efter förra världskriget något över 4 %.

Orsakerna till den kraftiga minskningen av fårbeståndet äro mångahanda. Framst tofde dock böra nämnas den under slutet av 1800-talet och senare allt starkare utvecklingen av den industriella produktionen. Härigenom övergavs husbehovsproduktionen jämväl av yllevor i en allt större utsträckning. Hålllandet av husbehovsfår omfattades också med ett allt mindre intresse, men näringsgrenens inriktande på avsaluproduktion försvarades samtidigt vad ullen beträffar, genom den ökade importen från de transoceanaländerna och vad köttet beträffar, genom den ökade produktionen inom landet av både nötkött och fläsk.

En annan orsak till minskningen av fårbeståndet är den rationalisering av lantbruksproduktionen, som ägt rum särskilt efter det förra världskriget och som tagit sig uttryck i bättre bruks- och utfodringsmetoder samt en alltmera ökad maskinanvändning. Därvid har fårskötseln, som är en extensiv driftsgren, fått stå tillbaka bl. a. för nötkreaturskötseln och den starka ökningen av mjölkproduktionen.

En tredje orsak slutligen utgöra de efter förra världskriget allt starkare strävandena att rationalisera skogsproduktionen och betesdriften. Därigenom har tillgången på sådant foder, som fåren ansetts kunna få utnyttja, blivit avsevärt begränsad, och vad som otvivelaktigt vunnits i form av mera avkastande

VAD ÄR HUSHÅLLSGÖROMÅL?

AV FIL. LIC. BRITA ÅKERMAN

Den utan jämförelse största gruppen yrkesutövare i vårt land är de husligt arbetande, husmödrarna och hembiträderna. Alla förtjänar sitt uppehälle med ungefär samma sak: sköta och uppfostra barn, hålla ett hem i ordning, tillhandahålla service av större eller mindre utsträckning till övriga familjemedlemmar etc. Det borde ju inte vara så konstigt att fastslå vilka kunskaper man behöver ha för att sköta de vanliga svenska hemmen rationellt; och det borde vara ganska självklart att vi här har ett roligt, kompetenskrävande yrke, som kan ge full tillfredsställelse och självkänsla åt sin innehavare. Men hur är det — vilken förvirring i avseende på kunskapsfordringar och på värde-

kulturbeten har i stort sett varit till förmån för de mera krävande djurslagen och speciellt då för en ytterligare utvidgning av nötkreaturskötseln.

Redan före utbrottet av det senaste kriget hade förutsättningarna för en ny utvidgning av fårskötseln emellertid blivit gynnsammare. Anledningen härtill var den allt större knappheten på arbetskraft och den fortgående stegringen i arbetslönerna, vilken nödvändiggjorde en all strängare sparsamhet med den mänskliga arbetskraften. Möjligheterna att nedbringa arbetsförbrukningen äro nämligen särskilt stora inom fårskötseln, vilken är att hänföra till de extensiva driftsgrenarna. För att en utökning av fårskötseln skall kunna få någon större omfattning och bli bestående, fordras dock, att den blir föremål för en genomgripande rationalisering. Därvid erbjuda förhållandena på de större egendomarna särskilt stora möjligheter, och det är också här, som ökningstendensen redan framträtt med all önskvärd tydlighet. Att så till slut skulle bli fallet, synes man också sedan länge ha varit på det klara med, och redan i en framställning från början av 1900-talet heter det sålunda bl. a.:

"Fårets stora förmåga att hämta sitt uppehälle från ett knappt och kortvuxet bete giver dem särskild betydelse vid den extensiva lant-hushållningen med vidsträckt odlade betesmarker. De passa därför bäst, där den oodlade marken är övervägande och den odlade till stor del ligger i mångåriga vallar och flerårigt träd, men mindre vid ett intensivt drivet jordbruk; till följd av deras benägenhet att ströva kring och fordra vallning, då de skola beta på odlad mark, passa de bättre vid de stora egendomarna än vid de små."

ringar! Vilken djungel av urmodiga förhållanden: från det att man får stjäla sig till att lära landsflickor elementa i fråga om matlagning i köllare och tvättstugor, till det att man tar upp tid med att lära stora vuxna människor hur man "bryter" servietter och pillar med "uppläggningar" av mat eller "finare kakbak". Och kan inte en tidning 1941 ta upp spaltutrymme med att diskutera "varför husmödrarna inte tycker om yrkeskvinnorna och yrkeskvinnorna inte om husmödrarna"!

Riktigheten av detta uttalande är alltför påtagligt, vad beträffar den hittillsvarande utvecklingen, vilken består i att allt flera av de små besättningarna kommit att försvinna. Antalet bruksningsdelar, där en fårskötsel i stor skala kan bedrivas vid sidan av den övriga lantbruksproduktionen, är emellertid i vårt land mycket litet, och om fårbeståndet skall kunna bringas upp till den önskvärda storleken, måste man alltså även i fortsättningen lita till färbållning jämväl på de medelstora och små bruksningsdelarna. Statsmakterna ha också redan tidigare haft sin uppmärksamhet riktad på vad som även här skulle kunna göras för att rationalisera produktionen och bl. a. ställt bidrag av allmänna medel till förfogande för bildandet av s. k. sambetesföreningar. Ett annat mera aktuellt uttryck för den speciella omvårdnad, som ansetts nödvändig för att förhindra en ytterligare minskning av antalet små besättningar, utgöra de sårbestämmelser, som utfärdades i samband med beslaget fr. o. m. den 11 augusti 1940 av ull. Därvid medgavs nämligen den, som äger eller innehar får, rätt att använda sin ull till framställning av varor för eget bruk eller åt den, som av honom njuter kost eller stat. Husbehovsproduktionen av helyllevor är alltså allttjämt en vällovlig näring och detta trots att all den ull, som nu kan framskaffas, är av ett mycket stort värde för folkförsörjningen i dess helhet och med lämplig uppblandning av annat material kan bilda stommen i en nära sju gånger så stor kvantitet som vid framställningen av helyllevor.